

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України
доктору педагогічних наук, професору,
професору кафедри педагогіки адміністрування та
спеціальної освіти ННІМП ДЗВО «УМО»
ПРИХОДЬКІНІЙ Наталії Олексіївні

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора педагогічних наук, професора
Федоренко Світлани Вікторівни
на дисертаційну роботу Кузів Оксани Орестівни
на тему «Управління розвитком громадянського самоствердження
учнівської молоді в закладі загальної середньої освіти»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Актуальність теми дослідження, зв'язок із науковими програмами, планами, темами

Дисертаційне дослідження О. О. Кузів присвячене актуальній науково-практичній проблемі управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді в закладах загальної середньої освіти, що відповідає сучасним пріоритетам державної освітньої політики та суспільним потребам України. Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю утвердження демократичних цінностей, зміцнення громадянської згуртованості, формування національної громадянської ідентичності та виховання соціально відповідальних громадян в умовах воєнного стану й повоєнного відновлення держави. У цьому контексті особливого значення набуває розроблення й наукове обґрунтування ефективних механізмів управління процесами розвитку громадянського самоствердження учнівської молоді.

Дослідження узгоджується з основними положеннями Закону України «Про освіту», Закону України «Про повну загальну середню освіту», Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа», Концепції розвитку громадянської освіти в Україні, Стратегії національно-патріотичного виховання та інших нормативно-правових актів, які визначають формування громадянської компетентності, демократичної культури, соціальної відповідальності та активної громадянської позиції як ключові результати функціонування сучасної системи освіти.

Попри наявність значного масиву наукових досліджень із проблем управління освітою, громадянського виховання та розвитку особистості, питання управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді як цілісного об'єкта наукового аналізу ще не набуло достатнього теоретичного й методичного опрацювання. Подальшого наукового обґрунтування потребували

концептуальні засади такого управління, його структурно-функціональне забезпечення, організаційно-педагогічні умови реалізації, система критеріїв оцінювання результативності та сучасний технологічний інструментарій управлінської діяльності.

З огляду на зазначене, тема дисертації є своєчасною, науково обґрунтованою та має істотне значення для розвитку теорії і практики освітнього менеджменту, оскільки спрямована на вирішення актуальної науково-практичної проблеми, що має важливе значення для вдосконалення діяльності закладів загальної середньої освіти.

Позитивної оцінки заслуговує й те, що дисертаційне дослідження виконано відповідно до наукової теми «Трансформація професійного розвитку фахівців в умовах відкритого університету післядипломної освіти» (державний реєстраційний номер 0120U104637, дата реєстрації – 30.10.2020 р.), що підтверджує його відповідність пріоритетним напрямам наукових досліджень у галузі освіти та педагогіки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна

Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації, є належним чином обґрунтованими, внутрішньо узгодженими та логічно впливають із поставленої мети, визначених завдань і результатів проведеного дослідження. Робота характеризується чіткою логікою наукового пошуку: від теоретичного осмислення проблеми та аналізу її сучасного стану – до розроблення авторської моделі управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді, її експериментальної перевірки та формулювання практичних рекомендацій щодо впровадження.

Методологічний апарат дослідження є достатньо виваженим і відповідає складності досліджуваної проблеми. Авторка обґрунтовано використовує системний, компетентнісний, особистісно орієнтований, діяльнісний, аксіологічний, партисипативний, середовищний та безпековий підходи, що дозволило розглянути управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді як багаторівневий педагогічний процес, у якому поєднуються управлінські, виховні, соціальні та ціннісні складові. Водночас позитивної оцінки заслуговує те, що зазначені підходи не залишилися лише декларативними, а знайшли відображення у побудові структурно-функціональної моделі, визначенні організаційно-педагогічних умов її реалізації, доборі методів дослідження та інтерпретації отриманих результатів.

Переконливість наукових положень забезпечується також достатньою експериментальною базою дослідження. Педагогічний експеримент проведено поетапно із застосуванням комплексу взаємодоповнювальних теоретичних, емпіричних і статистичних методів, що забезпечило можливість комплексного аналізу динаміки розвитку досліджуваного феномена. Репрезентативність вибірки, залучення до експерименту кількох закладів загальної середньої освіти, тривалість дослідно-експериментальної роботи та використання методів

математичної статистики підвищують рівень достовірності отриманих результатів і дозволяють вважати зроблені авторкою висновки достатньо аргументованими.

Ефективність запропонованої структурно-функціональної моделі управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді доведено результатами формувального експерименту. Подані в дисертації кількісні та якісні показники засвідчують позитивну динаміку сформованості досліджуваного феномену в учнів експериментальних груп порівняно з контрольними. При цьому авторка не обмежується констатацією позитивних змін, а аналізує їх причини, взаємозв'язок між організаційно-педагогічними умовами та результативністю управлінської діяльності, що свідчить про достатній рівень наукової аргументації висновків.

Наукова новизна дослідження загалом є переконливою та відповідає вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії. Найбільш вагомим результатом є розроблення й експериментальна перевірка структурно-функціональної моделі управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді в закладі загальної середньої освіти, а також визначення комплексу організаційно-педагогічних умов, що забезпечують її ефективне функціонування. На відміну від попередніх досліджень, у яких переважно розглядалися питання громадянського виховання, формування громадянської компетентності чи національно-патріотичного виховання, авторка зосередила увагу саме на управлінському аспекті розвитку громадянського самоствердження, інтегрувавши сучасні підходи освітнього менеджменту, партисипативного управління, демократичного врядування та громадянської освіти. Саме ця інтеграція є одним із найбільш вагомих елементів наукової новизни дисертації.

Разом із тим окремі положення, зокрема використання компетентнісного, діяльнісного та аксіологічного підходів, а також окремих цифрових технологій управління освітнім процесом, спираються на вже відомі наукові концепції. Однак авторці вдалося інтегрувати їх у нову управлінську модель, адаптовану до сучасних умов функціонування закладів загальної середньої освіти, що дозволило отримати якісно новий науковий результат.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність та дотримання принципів академічної доброчесності

Структура роботи О. О. Кузів є обґрунтованою та послідовною: зміст дисертації відповідає поставленій меті й завданням, а кожний із розділів логічно пов'язаний із попереднім та спрямований на досягнення загальної мети дослідження.

У першому розділі авторкою здійснено ґрунтовний аналіз наукових підходів до проблеми управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді, уточнено понятійно-категоріальний апарат, визначено теоретико-методологічні засади дослідження. Другий розділ присвячено розробленню концептуальних положень, структурно-функціональної моделі та

організаційно-педагогічних умов управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді. У третьому розділі представлено результати експериментальної перевірки ефективності запропонованої моделі, здійснено аналіз отриманих результатів та доведено доцільність її впровадження в практику діяльності закладів загальної середньої освіти.

Висновки до кожного розділу та загальні висновки дисертації є логічними, аргументованими, відповідають поставленим завданням і відображають основні результати проведеного дослідження. Практичні рекомендації мають прикладний характер, є конкретними та можуть бути використані керівниками закладів загальної середньої освіти, педагогічними працівниками, фахівцями органів управління освітою, а також у системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

У цілому зміст дисертації відповідає заявленій темі, меті та завданням дослідження, а сама робота є завершеною самостійною науковою працею, результати якої мають істотне значення для розвитку теорії та практики управління закладами загальної середньої освіти.

Ознайомлення з текстом дисертації, науковими публікаціями здобувачки та результатами перевірки роботи на академічний плагіат не дає підстав для висновків про порушення принципів академічної доброчесності. Використані наукові положення, ідеї та результати інших дослідників супроводжуються належними бібліографічними посиланнями, цитування здійснено відповідно до встановлених вимог, а власний внесок авторки у розв'язання поставленої наукової проблеми є чітко окресленим. Ознак академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації результатів дослідження чи інших порушень академічної доброчесності в роботі не виявлено.

Значення отриманих результатів для науки й практики

Отримані в дисертаційному дослідженні результати мають істотне значення для розвитку педагогічної науки та вдосконалення практики управління закладами загальної середньої освіти. Наукова цінність роботи полягає у розробленні цілісного науково обґрунтованого підходу до управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді, що поглиблює сучасні уявлення про зміст, механізми та організацію цього процесу в умовах функціонування закладу загальної середньої освіти.

Вагомим науковим результатом дослідження є розроблення структурно-функціональної моделі управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді, яка інтегрує положення теорії освітнього менеджменту, громадянської освіти, компетентнісного підходу та принципів демократичного врядування. На відміну від більшості попередніх досліджень, у яких громадянське становлення особистості розглядалося переважно у площині виховної діяльності або формування громадянської компетентності, авторкою запропоновано комплексний управлінський підхід до організації цього процесу на рівні закладу загальної середньої освіти. Така інтеграція управлінських і

педагогічних засад суттєво розширює теоретико-методологічні основи освітнього менеджменту.

Наукову значущість дисертації посилює уточнення понятійно-категоріального апарату дослідження, конкретизація сутності поняття «управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді», визначення його структурних компонентів, критеріїв, показників та рівнів сформованості. Запропоновані положення створюють належне методологічне підґрунтя для подальших наукових досліджень у галузі управління освітою та громадянської освіти.

Практична значущість дисертації визначається тим, що запропоновані теоретичні положення доведено до рівня конкретного організаційно-методичного забезпечення їх реалізації. Розроблені організаційно-педагогічні умови, структурно-функціональна модель, управлінський і діагностичний інструментарій, алгоритми взаємодії учасників освітнього процесу та методичні рекомендації можуть бути використані в діяльності керівників закладів загальної середньої освіти, управлінських команд, педагогічних працівників, центрів професійного розвитку педагогічних працівників, а також у системі післядипломної педагогічної освіти.

Окремо слід відзначити авторські практичні розробки, створені та апробовані в процесі дослідження. До них належать навчальна програма галузевого гуртка «Школа громадянської мужності», спрямована на послідовний розвиток компонентів громадянського самоствердження учнів; дидактична історико-патріотична гра «Орбіта громадянськості», що використовується як інтерактивний засіб формування громадянської ідентичності, ціннісних орієнтацій і діяльнісної позиції здобувачів освіти; соціальний проєкт «Вартові України», орієнтований на розвиток партнерської взаємодії школи й громади через зустрічі учнів із ветеранами та захисниками України; волонтерський проєкт «Сиріус», спрямований на формування практичного досвіду громадянської участі та соціальної відповідальності через волонтерську діяльність. Зазначені розробки є результатом авторського наукового пошуку, пройшли апробацію в умовах освітньої практики та можуть бути адаптовані до використання в інших закладах загальної середньої освіти.

Практичну цінність дослідження також визначає його орієнтація на сучасні потреби розвитку української освіти, зокрема формування демократичного освітнього середовища, розвиток громадянської активності учнівської молоді, розширення партнерської взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу та впровадження принципів демократичного врядування в управлінську практику закладів загальної середньої освіти. Запропоновані в дисертації положення можуть бути використані під час розроблення стратегій розвитку закладів освіти, програм громадянського виховання, систем внутрішнього забезпечення якості освіти, а також у процесі підвищення кваліфікації керівників і педагогічних працівників.

Важливим підтвердженням практичної значущості роботи є апробація та впровадження результатів дослідження в діяльність закладів загальної середньої

освіти, що засвідчує можливість їх ефективного застосування в реальних умовах функціонування освітніх установ.

Загалом результати дисертаційного дослідження роблять вагомий внесок у розвиток теорії управління освітою, поєднуючи досягнення педагогіки, освітнього менеджменту, громадянської освіти та сучасних управлінських підходів, а їх упровадження сприятиме підвищенню ефективності управління процесом розвитку громадянського самоствердження учнівської молоді в закладах загальної середньої освіти.

Повнота викладення результатів в опублікованих працях

Основні наукові положення, результати та висновки дисертаційного дослідження достатньою мірою висвітлено в опублікованих працях авторки. За темою дисертації опубліковано 10 наукових праць, з-поміж яких: 6 праць, що відображають основні наукові результати дослідження, а саме: 3 статті у наукових фахових виданнях України, що входять до переліку МОН України, 1 колективна монографія та 2 статті у виданнях, індексованих у міжнародних наукометричних базах даних Web of Science і Scopus. Крім того, результати дослідження апробовано у чотирьох публікаціях за матеріалами міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Аналіз змісту наукових праць свідчить, що вони послідовно розкривають основні етапи виконаного дослідження: теоретичні засади управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді, методологічні підходи до розв'язання досліджуваної проблеми, обґрунтування організаційно-педагогічних умов і структурно-функціональної моделі управління, методичний інструментарій її реалізації, а також результати експериментальної перевірки ефективності запропонованих авторкою підходів.

Таким чином, основні результати дисертаційного дослідження висвітлено в опублікованих працях достатньо повно, а кількість і якість наукових публікацій відповідають вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Дискусійні положення та зауваження

Дисертаційна робота справляє цілісне позитивне враження та засвідчує високий рівень наукової підготовки здобувачки. Разом із тим, як і будь-яке самостійне наукове дослідження, вона містить окремі положення, що можуть бути предметом наукової дискусії або потребують додаткового обґрунтування.

1. У першому розділі дисертації авторкою здійснено ґрунтовний аналіз базових категорій дослідження – «управління», «розвиток», «самоствердження» та «громадянськість». На нашу думку, посиленню методологічної цілісності дослідження сприяло б подання концептуальної схеми, яка б наочно відобразила взаємозв'язок зазначених категорій та механізм переходу від їх окремого аналізу до авторського визначення ключового поняття.

2. Позитивно оцінюючи авторську спробу сформулювати нове поняття «управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді»,

вважаємо, що дисертація виграла б від більш чіткого обґрунтування його категоріального статусу. Зокрема, потребує додаткової аргументації, чому громадянське самоствердження розглядається саме як об'єкт управління, а не як результат реалізації системи громадянського, національно-патріотичного та демократичного виховання. Така конкретизація дозволила б повніше розкрити специфіку авторського підходу.

3. Заслуговує на позитивну оцінку запропонована автором структура громадянського самоствердження учнівської молоді, яка відображає прагнення до комплексного осмислення досліджуваного феномену. Водночас окремі положення потребують додаткового теоретико-методологічного обґрунтування. Зокрема, дискусійним видається об'єднання в межах ціннісно-ідентифікаційного компонента ціннісних орієнтацій і громадянської ідентичності, а також у межах емоційно-мотиваційного компонента – емоційного та мотиваційного складників. У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях зазначені феномени, як правило, розглядаються як взаємопов'язані, але відносно самостійні психологічні утворення, що мають різні механізми формування та функціонування. Тому більш детальне обґрунтування саме такого підходу до структурування досліджуваного феномену посилило б теоретичну аргументованість і методологічну переконливість авторської концепції.

4. У дисертації достатньо переконливо обґрунтовано організаційно-педагогічні умови та розроблено модель управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді, що має безперечну практичну цінність. Водночас авторка лише побіжно аналізує можливі ризики та чинники, які можуть ускладнювати впровадження запропонованої моделі у практику діяльності закладів загальної середньої освіти. Доцільним видається більш розгорнутий аналіз впливу таких чинників, як рівень ресурсного забезпечення закладів освіти, кадровий потенціал, управлінська культура, ступінь автономії закладу, готовність педагогічних колективів до інноваційної діяльності, а також особливості функціонування освіти в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України. Урахування зазначених аспектів сприяло б підвищенню практичної значущості та прогностичного потенціалу здійсненого дослідження.

5. Доцільно було б доповнити дисертацію додатком «Відомості про апробацію», у якому систематизувати інформацію про наукові заходи (конференції, конгреси, симпозиуми, семінари тощо), на яких апробовано результати дослідження, із зазначенням місця та дати їх проведення, а також форми участі автора (очна/заочна, усна доповідь, стендова доповідь, публікація тез). Такий додаток підвищив би інформаційну цілісність дисертації та забезпечив би більш повне документування апробації отриманих наукових результатів.

Зазначені вище зауваження мають переважно дискусійний характер, не знижують загальної наукової цінності дисертації та не впливають на її позитивну оцінку.

Загальний висновок

Дисертація Кузів Оксани Орестівни «Управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді в закладі загальної середньої освіти» є актуальним, самостійним, цілісним, завершеним і належним чином апробованим науковим дослідженням, результати якого мають вагомое теоретичне та практичне значення для розвитку сучасної педагогічної науки загалом та професійної освіти зокрема.

Дисертаційне дослідження відзначається концептуальною цілісністю, логічністю побудови, достатнім рівнем обґрунтованості наукових положень і достовірністю отриманих результатів. Основні результати дослідження повною мірою відображено в наукових публікаціях автора та апробовано на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Особистий внесок здобувача у виконання дослідження є вагомим, а ознак порушення академічної доброчесності в дисертаційній роботі не виявлено.

Дисертація Кузів Оксани Орестівни «Управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді в закладі загальної середньої освіти» за змістом, структурою, рівнем наукового обґрунтування та оформлення відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), а також Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами). На підставі викладеного вважаю, що Кузів Оксана Орестівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри філології та перекладу
Київського національного університету
технологій та дизайну

Світлана ФЕДОРЕНКО

Підпис _____
Свідчую _____
ав. КАНЦ _____

